

BİLGİ TOPLUMUNDA YENİ EKONOMİ VE e-DÖNÜŞÜM STRATEJİLERİ

Prof.Dr.Ertan OKTAY

Maltepe Üniversitesi ,İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,İktisat .
ertanoktay@maltepe.edu.tr

Yr.Doç.Dr.Ali O.BALKANLI

İstanbul Üniversitesi,Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat
aobalkan@istanbul.edu.tr

Dr.Adil SALEPÇİOĞLU

Maltepe Üniversitesi ,İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,İktisat
muratadil@hotmail.com

ÖZET

Küreselleşme süreci bağlamında **“bilgi toplumu”**nun yarattığı dönüşümün ülkemiz açısından etkilerini incelemek suretiyle, stratejik açılardan **“yeni ekonomi”** olgusu ve **“bilgi toplumu”**nun bir **“e-dönüşüm”** yarattığı savı ele alınmıştır. Yeni ekonominin **“parametrelerine”** uyum, **“gelişmekte olan ülkelerin”** üzerinde önemli bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin değişime uyum sağlamak kadar, yeni ekonominin imkanlarından yararlanarak, bizzat **“bilginin üretilmesi sürecine”** katılmasını önemli kılmaktadır. Dijital teknolojiler ve **“internet”** devrimi, bu yeni ekonomi için ortaya konulacak stratejilerin yeni bir kaynağı olarak, ülkemiz açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Ön plana çıkan **“e-dönüşüm perpektifi”** irdelenerek, bilgi toplumu olabilmenin temelinde yatan bilgi ekonomisi için Türkiye'nin, **“e-dönüşüm”** politikalarını ortaya koyması ve başta yeni ekonominin **“e-devlet”**, **“e-ticaret”**, ve **“e-eğitim”** imkanlarından yararlanmak suretiyle, bu alanların geliştirilmesi ve **“sanayileşme”** kadar önemli olan **“sanallaşma”** üzerinde durulmuştur. Ülkemizin başta **“e-dönüşüm”** stratejileri ve **“e-eğitim”** politikaları konusunda yapması gerekenler başta İrlanda ve Hindistan örnekleriyle karşılaştırılmak suretiyle, Türkiye'nin ileri ülkeler düzeyine ulaşması açısından, **“üniversite-sanayi işbirliği”** gibi, **“üniversite-sanallaşma bağlantısı”**na vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi ekonomisi, yeni ekonomi, e-ticaret, e-eğitim, e-dönüşüm. e-strateji, küresel ekonomi

ABSTRACT

By examining the impacts of the transformation generated by the “information society” on our country within the globalization process, it is argued that the “new economy” fact and the “information society” have created an “e-transformation” in strategic aspects. Compliance with the “parameters” of the new economy has a significant impact on the “emerging countries”. Therefore, this makes it important that the emerging countries should benefit from the opportunities of the new economy and participate in the “process of information generation” in addition to coping with the change. Being the new sources for strategies to be set forth for this new economy, digital technologies and "Internet" revolution are also essential for our country. The “e-transformation perspective” was deeply assessed, and it was emphasized on the fact that Turkey should set “e-transformation” policies forth for the information economy that is deemed the foundation of becoming an information society, and that the "e-state", "e-business" and “e-education” opportunities of the new economy should be benefited from and developed. Also, it was emphasized on “virtualization”, which is as important as “industrialization”. The steps that our country has to take particularly in “e-transformation” strategies and “e-education” policies were compared particularly to Ireland and India cases and the “university-virtualization connection” was emphasized like “university-industry cooperation” in terms of Turkey to reach to the level of developed countries.

Keywords: Information economics, new economics,e-trade,e-education,e-transformation,e-strategy, global economy.

Giriş

Dünya ekonomisinde 2000'li yıllar ve bu yıllarda ortaya çıkan/ağırlığını hissettiren gelişmeleri anlayabilmek için, 1970'li yıllar önemli bir hareket noktası ve zaman aralığıdır. Bir bakıma, 1970'li yıllarda dünya ekonomisinin yaşadığı gelişmeler ve bu gelişmeler içerisinde ortaya koydukları yönelişler, 1980'lerin "praxis"inin içeriğini belirlerken, 2000'li yıllarda olanca ağırlığı ile nüfuzunu artıran küresel ekonominin de nüvesini ortaya koymuştur. Neden 1970'li yıllar bu kadar önemlidir? Önemlidir, çünkü, bu yıllarda gerek ekonomik düzlemde ve gerekse hukuk düzleminde ortaya çıkan gelişmeler ile teknolojik alandaki ilerlemeler daha öncesinden farklı bir boyutta karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu gelişmelerin de etkisiyle dünya ekonomisinde de bir dönüşüm bir değişim ortaya çıkmıştır. Artık günümüzün dünya ekonomisinde, bilgi toplumunun egemenliği artarken, klasik üretim ve satış sistemleri de yerini, yeni ekonomi de diyebileceğimiz bilgi temelli üretim ve satış sistemlerine bırakmak durumundadır. Bu tebliğde dünya ekonomisinde yer alan ülkelerin deneyimleri ve yaşadıkları gelişmelerden yola çıkılarak, bilgi toplumuna geçiş süreci ve bu süreçte olası ekonomik yönelişler ve bu bağlamda e-ticaret, e-egitim, e-dönüşüm ve dolayısıyla e-etkinlik süreçleri Hindistan ve İrlanda örneklerine bakarak, Türkiye açısından ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1.Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Değişim

İlkel toplumdan tarım toplumuna geçişte esas faktör tarımda mekanizasyondur ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte de "Fordist üretim tarzının" ön planda yer almış olduğu görülür. Sanayi ötesi topluma geçişin simgesi olan (CAD,CAM,FMS'lerin doğmasına neden olan teknolojiler sayesinde) esnek üretim ve esnek uzmanlaşmayı anlatan Post-Fordist üretim tarzı söz konusu olmuştur(Bensghir,(1996),s.2). Tüm bu gelişmelerin özünde ise açıktır ki, biriken bilginin uygulamaya aktarılması karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bilginin işlevselleşme düzeyi –bu boyutuyla- insanlığın ekonomik gelişmesinin de belirleyicisi olmuştur. Bu gelişme çizgisi ise aslında bir çok açıdan da tarihsellendirilebilir. A. Tofler, bu noktada birinci dalgayı tarım toplumu olarak niteler ve milattan önce başlayan bu süreci milattan sonra 1750'lere dek getirir (Tofler,1981),s.35vd.). İnsanlığın yaşadığı bu zaman aralığı, oldukça uzun sürmüştür. Ünlü iktisatçı Peter F.Drucker ise "Yeni Gerçekler" adlı çalışmasında (Drucker,1996),s.10), farklı bir açılımda insanlık tarihini ekonomik düzlemde tasnif ederken, Adam Smith'in "Wealth of Nations"ı yayınladığı 1776 yılını, 1873 yılını ve 1973 yılını karşılaştırılabilir nirengi noktaları olarak kabul eder. P.F. Drucker'e göre, 1776 yılı nasıl liberal bir dönemin başlangıcını ifade ediyorsa, 1873 tarihi liberal çağın sonu olmuş; 1973 yılı ise devletin "ilerici" olduğu bir çağı noktalamıştır. 1973 yılı, ilk kez 1870'li yıllarda formüle edilen doktrin ve politikaların Liberal demokratlara ya da sosyal demokratlara, marksist sosyalistlere ya da nasyonel sosyalistlere özgü doktrin ve politikaların egemenliği altında geçen bir çağı sona erdirdi. Laissez faire liberalizmi 1873'den sonra ne kadar etkisiz hale gelmişse, bütün bu doktrinlerde hızla aynı oranda etkisiz hale düşmüşlerdir (Drucker,s.6/10). 1776'dan 1873'e kadar varlığını sürdüren liberalizm karşısında, Viyana Borsası'nın çöküşünden on yıl sonra 1883-1888 yılları arasında Alman Şansöyesi Bismark, sağlık sigortası ile zorunlu ihtiyarlık sigortasını uygulamaya koyarken, refah devletine de kapıyı aralıyordu. Aynı dönemde, İngiltere ve Avusturya, fabrikaların denetimi, sağlık ve güvenlik konularında çocuklar ve kadınların istihdamına getirilen kısıtlamalar yoluyla, işverenlerin gücünü kırıyorlardı. A.B.D.'de bile, 1880'li yıllar Granger yasaları, Anti-tröst yasaları, menkul kıymetler regülasyon yasaları gibi yasalarla devletin ekonomiye katılımı artıyordu (Drucker,(1996),s.8). Bir bakıma 1873 sonrası yüzyıl devletin ekonomide ağırlığı gittikçe artmıştır. Petrol krizinin ortaya çıktığı 1970'lerin ortalarına kadar da bu eğilim bir biçimde devam etmiştir.

Batı dünyasında 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz 1980'lerin başında Neo-liberal iktisat politikalarının devreye girmesiyle sonuçlandı. Neo-liberal yönelişler 1990'larda geçmişe göre en yüksek düzeyine ulaşırken, ekonomi dünyasında da teknolojik gelişmelerin de desteğinde bilişim teknolojisine dayalı sanayi politikaları ile bilişim yatırımlarının çoğaltan etkisinin istihdam ve büyüme üzerindeki olumlu etkileri olacağı beklentisi bir çok ülkede yaygınlaşmaya başlamıştır (Söylemez,(2001),s.14vd). Ancak bu yönelişin ve değişimin basit ve kolay bir gelişme olmadığı açıktır. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, bu değişimin başlangıcında 1970'lerde dünya ekonomisinde yaşananlar (petrol krizi v.d.) yer alır. Bu sürecin sonunda Bretton Woods sistemi çökerken, bunun sonucunda uluslararası parasal ve finansal sistem büyük zarar görmüştür. 1970'lerin başlarında yaşanan gelişmeler sonrasında, daha öncesine göre, gelişmiş ekonomiler yaşanan sorunlar karşısında "ne yapılabilir?" sorusuna yanıt aramaya çalışmışlardır.

Dünya ekonomisinde 1980'lerde başlayan ve 1990'larda görece olarak önem kazanan küreselleşmeye bağlı yeni ekonomi dönüşümünde etkili olan bir diğer etkenin ise gelişmiş ekonomilerde 1980'lerin başlarında gündeme gelen liberalleşme yönelişlerinin olduğu söylenmelidir(Balkanlı,(2004),s.10-11). Daha öncesinde Keynesyen iktisat bağlamında devletin ekonomiye katılımının yüksek olduğu bir ortam vardır. Ve bu ortamda bu iktisat hakim iken, -bu hakimiyetin bir nedeni olarak da- ekonomik hayatta özel girişime ve piyasa

mekanizmasına bir güvensizlik vardı. Oysa bu koşullarda 1970'lerin dünya krizine çözüm bulunamaz iken, Keynesyen iktisadın yeri sarsılmaya başlamış ve Liberal iktisatçılar iktisat politikalarının belirlenmesinde Keynesçi iktisatçıların yerini almaya başlamışlardır (Stiglitz,(2002),s.34-35). İktisat düzleminde bu gelişmeler yaşanırken, bu gelişmelerin koşutunda ve hukuk düzleminde de liberalleşme noktasında mevzuat değişikliklerinin ortaya çıktığı görülür (Balkanlı,(2004),s.11). Zaman içerisinde artan serbestleşmenin sadece şirketler için serbestleşme anlamına gelmediği, onların karşısında onların ürettiği malların talep edicisi olan tüketici kitleler içinde serbestleşme anlamına geldiği açıktır. Ortaya konan hukuksal düzenlemeler ile, şirketlerin ve tüketicilerin daha önceki döneme göre hareket kabiliyetlerinin arttığı bir ortam ortaya çıkmıştır. Bu hareket kabiliyetinde teknolojinin imkanları –bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi ve internet ortamı- önemli bir destekleyici olmuştur. Özellikle 1970'lerin sonuna doğru bilgisayarda işlem kabiliyeti yüksek işlemcilerin kullanılması hukuksal mevzuatın da serbestleştiği ortamda gerek üretici-satıcı olarak ve gerekse istemde bulunanlar-tüketiciler olarak, ekonomi dünyasına günümüzde e-ekonomi, e-dönüşüm ve/veya yeni ekonomi dediğimiz gelişmelere de kapının aralanmasına imkan sağlamıştır.

1980'lerde kendini gösteren ve 1990'larda güç kazanan gelişmeleri anlamada bir başka hareket noktası ise çok uluslu şirketlerin bu yıllarda ortaya koyduğu gelişmedir(Balkanlı,(2002)s.15-16). Ancak tabii ki, 1980'lerin değişen dünyasının temel aktörü elbette çok uluslu şirketler değildir. Fakat bu değişimde onların dünyayı bir pazar ve hammadde kaynağı olarak görme istekleri onların buna dönük çabaları finanse ettikleri gerçeği ile örtüşünce, günümüzün gelişmelerinde onların da katkısının olduğu yadsınmamalıdır (Balkanlı,(2004),s.3-4.). Çok uluslu şirketlerin 1970'li yıllardaki etkinlik yükselişi verilerle de desteklenen bir gelişmedir (Alpar,(1980),s.32-33; Kayra,(1970),s.98-99). Onların 1980'lere girerken ortaya koydukları bu gelişme dünya ekonomisini oluşturan ülkelerin bir birine daha fazla yaklaşmasını da desteklemiştir. Küreselleşme olarak kendini gösteren bu süreçte W.T.O., Dünya Bankası ve I.M.F. de önemli roller üstlenmişlerdir (Stiglitz,(2002),s.32). Bu yaklaşma sürecinde sadece mal hareketleri artmamış;aynı zamanda mal hareketleri ile birlikte sermaye hareketleri de artmış; toplumlararası kültür etkileşimleri de yükselmiştir (Naisbitt,(1994),s.10;Barnett;Cavanagh,(1994),s.4.). Dünya ekonomisinde coğrafi sınırların görece yaklaşmasında ve politik-ideolojik ayrımların azalmasında, 1990'larda Sovyetler Birliği'nin çözülmesinin etkilerine de vurgu yapmak gerekir. Ancak, kabul etmek gerekir ki, insanlık için günümüzde küreselleşme dediğimiz olgu, ilk defa karşılaşılan bir olgu değildir. İlk küreselleşmeye bir tarih vermek gerekirse, 13 Ocak 1860'da imzalanan Anglo-Fransız Ticaret Anlaşması sonrası olup, dolayısıyla 1860'lı yıllar günümüz küreselleşmesine benzeri gelişmelerin yaşandığı bir zaman aralığıdır (Gomes,(2003),s.249). Ancak elbette ki, 1860'ların küresel dünyası ile günümüzün küresel dünyası karşılaştırıldığında, çok büyük farklılıklar vardır. Öncelikle, 1860'ların küresel dünyasında, ticaret esasen altına (değerli madene) dayalı para etrafında gerçekleşir iken, günümüzün ticaretinde (giderek artan ölçüde) elektronik para da (e-money) diyebileceğimiz hesaplar arasındaki hareketlerdir(Balkanlı,(2004),s.12). Bu işlemler ise bir yerden bir yere (bölgeler/ülkeler arası) internet/intranet aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu alanda da artık tüm dünyada bir çok kesimin ortaya çıktığı görülmektedir.

Günümüzün küresel ekonomisinde farklılaşma sadece ticaretin finansmanında geçerli değildir. Artık bizzat ticaretin kendisi de elektronik ticaret dediğimiz (e-ticaret) ortamında gerçekleşmektedir. 1990'lı yıllarda oldukça cılız olan internet ortamından ürün sunumu ve istemi olgusu artık 2000'li yıllarda eskisi gibi yetersiz değildir. Aksine güçlenerek artan bir eğilim sergilemektedir. Artan sayıda işletme ve tüketici internet ortamını kullanır hale gelirken sunu ve talep etkinlikleri sadece yatırım malları veya ara mallarını içermemekte, tüketim mallarını da daha fazla (ve hatta dayanıksız tüketim mallarını da) içerir hale gelmektedir. Elbette klasik sunu ve istem ilişkisinde bu işlemlerin çok büyük olduğu şimdilik söylenemez. Ancak bunun artış eğilimi zaman içerisinde bu tür işlemlerin ve ekonomik etkinliklerin (yeni ekonomik düzenin etkinliğinin) daha da artacağını göstermektedir.

2. Bilgi Toplumunun ve Yeni Ekonominin Biçimlenişi

Bir toplumun sanayi toplumundan bilgi toplumu aşamasını yaşamaya başlamasını saptayabilmede iki temel ölçüt vardır. Bunlardan birincisi ekonomide bilgi kesiminin GSMH'daki payının boyutu ve bunun gelişim eğilimidir. İkinci ölçüt ise bilgi kesiminde çalışan işgücünün toplam nüfusa oranıdır(Bensghir,(1996),s.12). Bunların yanısıra, toplumun bilgi toplumuna geçişte üçüncü gösterge olarak bilgisayar kullanımı ile toplam nüfus oranı bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Dördüncü unsur ise internet ekonomisinin de boyutlarını gösterme boyutuyla internet kullanım düzeyi (kişi-saat)/Toplam yıl içi nüfus/saat da bir gösterge olarak alınabilir. Bu ölçütler, göstergeler daha da artırılabilir. Örneğin, haberleşme araçlarının kullanım düzeylerinin karşılaştırılması da bir diğer gösterge olarak düşünülebilir. Bir toplumun bilgi toplumuna ve yeni ekonomi koşullarına geçişi -ki, buna e-dönüşüm de diyebiliriz-bu oranların zaman içerisinde sergiledikleri değişme düzeyidir.

Bilginin işlenerek işlevlendirilmesi/kullanılması süreci zaman alan bir gelişme olmuştur. İlk aşamada bilgi işleme el ile gerçekleştirilmiştir. Bu aşama basit aşama olarak tanımlanabilir. El ile bilgi işlemenin en büyük

avantajı esneklik sağlamasıdır. Ancak bu uygulamanın zaman alıcı olduğu, güvenilirlik ve masraflı olması gibi sorunlarının olduğu ve de hızlı karşılaştırmaya imkan sağlamadığı açıktır. İkinci bilgi işleme aşaması ise mekanik bilgi işleme etkinliği olup, bu işleme otomatik hesap makineleri ile gerçekleştirilmiştir. El ile işlemeye göre daha az zaman alıcı olan, güvenilirliği yüksek ve standart çıktı sunabilen bu yöntemin, esnek bir yöntem olmadığı ve depolama sorunu olduğu ise açıktır. Bilgi işlemede üçüncü aşama ise elektro-mekanik bilgi işleme yöntemidir. Burada delikli kartlı makineler kullanılmıştır. Bu yöntem hızlı, etkili ve kolay olmakla birlikte, pahalı ve kesikli bilgi işlemeyi zorunlu kılması söz konusu olmuştur. Nihayetinde günümüzde de geçerli olan bilgi işleme aşaması elektronik bilgi işleme aşamasıdır. Bu yöntemde bilgisayarlar kullanılır ve dolayısıyla hızlı, güvenilir, yüksek düzeyli karşılaştırma ve toplama imkanı vardır Ancak bu yöntemin en önemli handikapı her ne kadar son yıllarda bir ucuzlama eğilimi var olsa da, sonuçta yine de pahalı olmasıdır (Bensghir,(1996),s.22). Ancak günümüzde e-dönüşümün temelinde bilgisayar ve buna dayalı teknolojilerin yer aldığı da bir gerçektir. Günümüzde bilgisayarlar ve bilgisayarlar arasındaki network sayesinde oluşan internet ve intranet olgusu bilginin birikmesi ve yayılmasında önemli bir belirleyici durumuna gelmiştir. Bir bakıma günümüz ekonomik dünyasının ana aracı bilgisayarlar ve buna bağlı teknolojiler durumundadır. Bunlara bağlı olarak da iletişim sistemlerini, ticari işletmeler sistemlerini, karar destekleme sistemlerini, yönetsel bilişim teknoloji sistemlerini ve idari destek sistemlerini bünyesinde barındıran bilişim teknolojileri var olabilmışlerdir (Yahyagil,(2001),s.7).

Bilgisayarların üretimde ve satış sürecinde kullanımının yaygınlaşması, onların üretim ve satış sistemlerinin değişmesine ve gelişmesine destek olması söz konusu olmuştur. Bilgi işlem faaliyetlerinde bilgisayarların kullanımı önceleri sadece merkezi işlem birimleri ve bölümleri itibarıyla idi. Burada bu merkezler diğer tüm bölümlerin sisteme girmesi gereken bilgilerini manuel olarak toplar, bu bilgileri sınıflandırır, bilgisayara giriş yapılabilecek hale sokar ve sisteme girişini gerçekleştirirdi (Zikreden Saka,(2001),s.70). Oysa günümüzde bilgisayar sistemleri gelişmiştir. Dolayısıyla daha gelişmiş bilgi işlem ortamlarında bilgiler sisteme merkezdeki bilgisayarlardan belki de şehirler ve ülkeler ötesi bir ortamda terminaller yoluyla girilebilmekte, girişi yapılmış bilgiler üzerinde değişiklik yapılabilmekte ve istendiğinde –yine bilginin girildiği ortamdan uzakta- ekrana ve kağıda çıktı alınabilmektedir (Saka,(2001),s.71).

Dolayısıyla, bilginin bilgisayar ortamına aktarıldığı yer ile bilginin kullanıldığı yerin aynı olması koşulu artık günümüzde geçerli değildir. Yine bilgisayar teknolojilerinin gelişiminin bir sonucu olarak artık bilgisayarlar sadece bir üretim aracı değildir. Aynı zamanda-özellikle internet ekonomisinin de etkisinde-tüketimi değiştiren, artırıcı bir etkinlik haline de gelmişlerdir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin değişime uyum sağlamaları kadar, yeni ekonominin imkanlarından yararlanarak bizzat “bilginin üretilmesi” sürecine katılmalarını önemli kılmaktadır. Bu çok önemli bir konudur. Çünkü açıktır ki, bilginin dışsallığının yararları bir yana, bir bilginin de ekonomik ömrü vardır ve bilgiyi üreten her kim ise bilginin serbest kullanıma bırakılması, onun daha ziyade ekonomik ömrünün sonuna doğru gerçekleşmektedir. Günümüzde ekonomi dünyasında var olan monopolleşmenin de en temel nedenlerinden biridir. Bir bakıma 20. yüzyılda temel üretim faktörlerine bağlı olan karşılaştırmalı üstünlük olgusu, artık 21.yüzyılda “bilgi”dedir (ki teknolojik bilgi bunun ekonomik ifadesidir) ve bu yüzden her ülke bilgi üretimine önem vermek zorundadır. Günümüzde, bilgi toplumunu öne alan gelişmiş ekonomilerde artık eski ekonominin iş döngülerinde teknoloji öne geçmiş durumdadır. Bunun sonucu olarak sadece yenilikler insan verimliliğini artırmamakta, aynı zamanda insan kaynakları yeniliklerin yaratıcısı durumundadır.

Bilgi toplumuna dönüşme olarak belirginleşen günümüz değişimi ofis ve bilgisayarlar kadar, internet ve intranet gibi olguları içermek durumundadır. Sanayi toplumlarında iletişimin temel aracı matbaalardı. Oysa bilgi toplumunda iletişimin odağı teknolojiye dayanan bilgisayarlar ve ağlardır (internet/intranet). Bu noktada günümüzde kendini ağırlığıyla hissettiren “yeni ekonomi” kavramı açıktır ki, üretim tarzının da değişimini içerdiği çerçevede “e-dönüşümü” (e-transformation) de içinde barındırır. Bu haliyle, bilgi toplumunun bir görünümü olan yeni ekonomi, sanayi toplumunu değiştiren bir yapıdır. Günümüzde yaşanan gelişmeler, sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru derece farkından çok bir nitelik farkına dayanan bir değişimi ve bu değişimin oluşturduğu bir dönüşümü ülkelerin önüne koymaktadır. Var olan haliyle bir çok sürecin iç içe geçtiği ve bir arada yaşandığı bir ortam söz konusu olup, artık “yeni ekonomi” yeni bir piyasa ve yeni bir ticaret kavramını karşımıza çıkartmakla kalmamakta, yeni bir devlet anlayışından yeni bir eğitim yaklaşımına kadar geniş bir yelpazeyi etkiler durumdadır.

İnternetin ekonomi üzerindeki etkisini, 1970’lerde dünya genelinde enflasyonu artıran ve neredeyse tüm ekonomileri durgunluğa sürükleyen petrol şokunun tersi olarak düşünebilmek mümkündür (www.disticaret.gov.tr, (20.09.2004)). Burada üzerinde durulması gereken ilk nokta, internetin fiyatları daha doğrusu maliyetleri düşürecek olmasıdır. En ucuz hammadde ya da aramalı tedarikçisinin bulunmasının kolaylaşması, firmalar arasındaki tedarik zincirinin daha sağlıklı işlemesi, envanter kontrollerinin optimum hale getirilmesi işletme maliyetlerini önemli ölçüde düşürmektedir. L.Brothers tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, banka hesaplarında yapılan basit bir transfer işleminin maliyeti, banka tarafından şube aracılığıyla yapıldığında \$1,27, ATM kullanıldığında 27 cent, internet üzerinden ise sadece 1 cent’tir (www.disticaret.gov.tr,(20.09.2004)).

İnternetin bir başka faydası da, yarattığı finans imkanlarıyla tüketici ve üretici olmak üzere tüm kullanıcılar için fiyatları şeffaflaştırması ve piyasa bilgisini artırmasıdır. Fiyatların şeffaflaşması ticari faaliyetlerde çeşitli aşamalarda rol alan araçların, komisyoncuların azalmasına neden olmaktadır (www.disticaret.gov.tr,(20.09.2004)). İnternet ekonomisi işlem maliyetlerini azaltırken, sonuçta da piyasa hacminin genişlemesine destek olmaktadır. İnternetin diğer bir olumluluğu da, internetin ekonomi genelinde yarattığı ivmenin firmalara yeni imkanlar sunmasıdır. İnternet uygulamaları sayesinde firmaların maliyetleri düşmüş, piyasada rekabet artmış; dolayısıyla piyasalarda fiyat mekanizmasının daha sağlıklı işleminin yolu açılmıştır (www.disticaret.gov.tr (20.09.2004)). Gerçek firma kuruluşuna göre “web-firmaları” kuruluşunun maliyet avantajları, ilgili piyasalara yeni firmaların girmesine daha fazla imkan vermiştir. Açık ki, gerçek firmalara göre web-firmalarının kuruluşu açık bir maliyet avantajı içerir. Web-firmalarının ve gerçek firmaların web etkinliklerinin sonucunda ve web servis sağlayıcılarının da servis hizmetlerinin toplumsal gelir dağılımına uygun fiyatlandığı ortamda, bilginin dolaşım maliyeti ucuzlarken, iktisat literatüründe sözü edilen tam rekabet piyasa şartlarına varılmasa da, yaklaşma hali ortaya çıkabilmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında internet ekonomisi, hem piyasalarda verimliliğin öne alınmasına destek olurken, dolayısıyla da, ekonomide kaynakların etkin kullanımını desteklemektedir.

Burada internet ekonomisinden bahsederken, tüketim süreçlerinde bilgisayar teknolojilerinin etkinliği konusunda şu noktayı vurgulamak gerekir. E-ticaret genelde kabul edildiği üzere, bilgisayarlar sayesinde internet üzerinden alış verişi demektir. Ancak, bu alış verişin gerçek anlamda bir elektronik ticaret olabilmesi ve böyle nitelendirilebilmesi için öncelikle genel ve özel bilgi paylaşımı ile mal ve hizmet alım ve satımı için sayısal (digital) bir iletişim ağının kurulmasına, yani tüm iş akışının sayısal (digital) olmasına bağlıdır. Genel işlemin sayısal sisteme dayalı olarak yürütülmesi, aynı zamanda e-ticaret ile e-iş kavramları arasındaki önemli ayrımı da belirlemektedir (Yahyagil,(2001),s.3). E-ticaret aşağıdaki gibi gerçekleştirilir: İnternet üzerinden bir şirketin tanıtım sayfasına girerek, istenilen bir ürünün satın alınması için bilgisayar ortamında interaktif bir etkileşim söz konusu olur. Bu ürün ilgili işletme tarafından talebe göre paketlenir ve kargo şirketi vasıtasıyla tüketiciye ulaştırılır. Burada gerçekleştirilen işlem e-ticaret'tir. E-ticarete, gerek istemin ortaya konulması ve gerekse sunumun gerçekleştirilmesi ve dahi bu işlemin finansmanı internet üzerinden (kredi kartı v.d.) gerçekleştirilebilir. Bu etkinliğin gerçekleştirilmesi açıktır ki, sayısal bir bilgisayar ağına gerek duymaz. Buna karşın, internet üzerinden bir siparişin alınması üzerine, ilgili işletme içerisindeki farklı bölümler (imalat, pazarlama, depo ve kargolama gibi) tamamen sayısal iletişim sistemleri ve bilgisayarlar aracılığıyla haberdar edilerek istenilen malın depodan çıkarılıp, hazırlanması, paketlenmesi, muhasebe tarafından işlemlerin yapılması, tahsilatın gerçekleştirilmesi, müşteriye ulaştırılması etkinliği ise elektronik-iş (e-business) olarak tanımlanmaktadır. E-iş, e-servis olgusunu gündeme getiren işletmeden işletmeye e-iş şeklinde olabileceği gibi (B2B:business to business), işletmeden müşteriye, müşteriden müşteriye de gerçekleştirilebilir (Yahyagil,(2001),s.3-4/19).

Bilgi ekonomisinde bilgi teknolojileri sayesinde ekonomi, bilgi ekonomisine dönüşmüş, smart kartlardan akıllı radyo-tv, ev, araba ve yollara kadar bir seri yenilik yaşanmış ve yaşanmaktadır. Günümüzde ekonomik değer yaratmanın temeli artık bilgidir. Yeni ekonomi sayısal bir ekonomidir. Bilginin sayısal kayması sayısal ağlar içinde sanal bir ekonomi yararmıştır. Ekonominin dolaşım ağıyla birlikte, kurumlar ve ilişkilerin doğası değişime uğramıştır. Yeni ekonomi diye makroekonomik bir adlandırmaya konu olan günümüzün sayısal (dijital) çağında, bilgi sayısallaşırken, bilginin tasnifi, yeniden birleştirilmesi ve geliştirilmesi de mümkün olabilmektedir. Günümüzdeki dönüşümü insanoğlunun daha öncesi yaşadığı dönüşümlerden ayıran en önemli fark, bilgi ve teknoloji ile yoğrulan tekno-ekonomik sürecin küreselleşme, dijitalleşme, insan kaynakları ve ar-ge gibi itici güçlerle desteklenerek, etkileşim sınırlarının ve hızının geçmiş dönemlere kıyasla daha hızlı olmasıdır ((Can;Vural,www.ceterisparibus.com; www.disticaret.gov.tr,(14-18.09.2004)).

Tablo 1: Yeni Ekonomi İle Eski Ekonomi Arasındaki Farklılıklar

DEĞİŞİM UNSURU	ESKİ EKONOMİ	YENİ EKONOMİ
Üretim ve Rekabet Alanı	Ulusal	Global
Örgütsel Yapı	Hiyerarşik-Bürokratik	Ağ Örgüsü, Şebeke
Üretim Yapısı	Kitlesele Üretim	Tam Zamanında Üretim, Esnek Üretim
Büyümenin Uyarıcıları	Sermaye, İşgücü	Yenilik, İcatlar ve Bilgi
Teknolojiyi Belirleyen Etmen	Makineleşme	Dijitalleşme
Karşılaştırmalı Üstünlüğün Kaynağı	Ölçek Ekonomisi, Düşük Maliyet	Kapsam Ekonomileri, Yenilik ve Kalite
Ar-Ge'ye Verilen Önem	Düşük, Orta	Yüksek
Diğer Firmalarla İlişkiler	Tek Başına Hareket Etme	İşbirliği, Ortaklık, Sinerji, Birleşme
İşgücü Politikasının Amacı	Tam İstihdam	Yüksek Reel Ücret
Gerekli Eğitim	Mesleki Diplomaya Yönelik	Yaşam Boyu Öğrenim
İstihdamın Doğası	İstikrarlı	Risk ve Fırsatlarla Dolu
Regülasyonlar	Kumanda ve Kontrol	Piyasa Araçlarına Dayalı, Esnek
Beşeri Sermaye	Üretim Odaklı	Müşteri Odaklı
İşgücü	Önemli	Daha Az Önemli
İşgücünün Yapısı	Belirli Bir Alanda Uzman	Bilgi, deneyim-Çok yönlü Beceri, Yenilikçi, Yaratıcı
Varlıkların Önemliliği	Maddi Varlıklar Görece Önemli	Gayri Maddi Varlıklar Görece Önemli
Sektörel Yapı	Tarım- Sanayi Sektörlü Ağırlıklı	Hizmet Sektörü Ağırlıklı

Kaynak: Progressive Policy Institute Technology, Innovation and New Economy Project, "New Economy Index" 1998'den zikreden İşcan, E.; "Yeni Ekonomi," www.ceterisparibus.com, avrupabirligi.htm, (10.09.2004); C.Can Aktan ve Yrd.Doç.Dr. İstiklal Y.Vural "Bilgi Toplumu, Yeni Temel Teknolojiler ve Yeni Ekonomi", (Yayınlanmamış Çalışma), 2003, www.ceterisparibus.com, (10.09.2004).

Bilgi toplumu ile iç içe geçmiş olan ve ağırlığını iyice artırmış görünen yeni ekonominin başlıca özellikleri ise aşağıdaki gibi tasnif edilebilir (Zikreden Vural, (2003), www.ceterisparibus.com, (19.09.2004)): i) Yeni ekonomi bilgi ekonomisidir. ii) Yeni ekonomi digital bir ekonomidir. iii) Yeni ekonomi sanal ortamda bir yoğunlaşma gerektirir. iv) Ekonominin kısıtlıya dayalı olma konumu bu alanlarda aşınmaktadır. v) Yeni ekonomi bir ağ ekonomisidir. vi) Bilgi malları ortaya çıkmaktadır. vii) Yeni ekonomide aracılık büyük ölçüde azalmaktadır. viii) Yeni ekonomide, bilgisayar, iletişim ve multimedya etkileşimi büyümektedir. ix) Yeni ekonomi yenilik temelli ve hızı önem taşıdığı bir ekonomidir. x) Yeni ekonomi küresel ekonomi koşullarında geçerli bir ekonomidir. xi) Yeni ekonomide gayri maddi malların (intangible goods) önemini artırır. xii) Yeni ekonomi sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Yeni ekonominin özellikleri, uygulamalara bakıldığında, daha da uzatılabilir. Ancak, bunlar derlenip toparlandığında, yeni ekonominin dört temel özelliğinden söz etmek mümkündür (www.disticaret.gov.tr; Soyak, (2004)): (a) Dijitalleşme (internet ekonomisini, yoğun olarak da elektronik ticareti bu kapsamda değerlendirmek mümkündür), (b) Araştırma geliştirme faaliyetlerinin artması, (c) Küreselleşme ve (d) İnsan kaynakları profilinde yaşanan radikal değişim (kurumların insan kaynaklarına dayalı yeniden yapılanması). Bu çerçevede sanayi toplumu yapısında görülen işbölümü, artık bilgi toplumuna veya bilgi ekonomisine geçiş sürecinde "sayısal bölünme" olarak da nitelenebilirken, bu olgudan bilgi teknolojilerine sahip olan ve olmayan ülkeler arasında gelişmişlik farkı yaratılacak bir etken olarak bahsedilebilmektedir. Yeni ekonominin parametrelerine uyum geliştirmekte olan ülkelerin üzerinde önemli bir etki olarak ortaya çıkmaktadır. Burada da üniversitelerin özel bir yeri vardır. Açıkta ki, sanayinin ihtiyacı olan yetişmiş insan gücünün ortaya çıkmasında üniversiteler önemli yere sahiptir. Burada üniversitelerin üstlendiği görev, sanallaşmanın gereksinimini duyduğu sürekli eğitilen insan gücünün varlığı için de, "e-dönüşüm stratejisi"ni ve buna bağlı "e-egitim" politikasını ortaya koyabilecek bir değişim üssü olmak anlamındadır. Dolayısıyla, Türkiye'de eğitim dinamiklerinin e-Avrupa çerçeve planlarına uygun olarak ve de e-Türkiye projesiyle koşut bir biçimde üniversite-sanayi işbirliğinin klasik boyutlarını aşarak, yenilikçi odaklı üniversite-sanallaşma bağlantısıyla ele alınması gereklidir.

3. Dünya'da ve Türkiye'de E-Dönüşümün Düzeyi ve Farklılaşmalar

İnternetin yeni ekonomide en fazla göze çarpan olgu olduğu açıktır. Bu bağlamda da, interneti bilişim teknolojilerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Günümüzde Amerika, Avrupa Birliği ve Japonya'da bu alana yapılan yatırımlar, yıllık ortalama %10'ların üzerinde bir artışı ifade etmektedir. E ticaretin boyutları da hızla artmaktadır. Örneğin elektronik ticaretin cirosu 1998 yılında 301 milyar doları aşmış, zaman içerisinde hızlı bir yükseliş sergilemiştir. Bu cironun 2002-2003 yıllarında 1 trilyon doları aşması beklenmektedir. OECD e-ticaret tahmini de bu artışı desteklemektedir (Yahyağıl, (2001), s.19/64-65). Öte taraftan Asya'da 1999 yılında işletmeler arasında işletmeden işletmeye e-ticaret düzeyi 30 milyar dolara ulaşmıştır. Kimi hesaplara göre, özellikle gelişmiş ekonomilerde e-ticaret sayesinde GSYİH'nın artışının hızlanacağı (beş yıllık süreç içerisinde e-ticaretin GSYİH katkısı yüzde 1.2, enflasyon düşüş katkısı ise yüzde %0,5-0,8 arası) öngörülmektedir. Türkiye'de ise e-

ticaret oldukça yavaş ilerlemektedir. Örneğin Bilgisayarlara işlemci (main-processor) üreten Intel Şirketinin farklı sektörlerden 100 Türk şirketi üzerinde yaptığı araştırmaya göre, bu şirketlerin 22'si halihazırda elektronik ticaret yapmaktadır, 15'i yakın zamanda gerekli altyapıyı tamamlayarak bu alanda faaliyet göstermeyi planlamaktadır, 63'ü ise elektronik ticaret yapmayı hiç düşünmemektedir. ([http://members.lycos.co.uk\(14,28.09.2004\)](http://members.lycos.co.uk(14,28.09.2004)))Yine 2001 yılında yayımlanan bir çalışmaya göre Türkiye'de KOBİ'lerde elektronik ticaret araştırmasında 195 işletmeden yüzde 33'ünde e-ticaret uygulamasının var olduğu, yüzde 67'sinde ise yok olduğu saptanmış; e-ticarete geçmek isteyenlerin yüzde 39 düzeyinde olduğu, hayır düşünmüyoruz diyenlerin yüzde 45 düzeyinde olduğu, boş cevap verenlerin de yüzde 16 düzeyinde olduğu görülmüştür. (Yahyagil,(2001),s.19/64-65; Grafik:4/10-11); www.ceterisparibus.com, www.bilgiyoneti.org,(22.09.2004)). Bu veriler göstermektedir ki, Türkiye e-ticaret etkinliğinde oldukça düşük düzeyde bir etkinlik sergilemektedir, ancak gelecek için ise olumlu sinyaller de vermektedir.İ.T.O. tarafından organize edilen ve Yahyagil'in yaptığı bu araştırmaya göre şirket yöneticilerinin e-ticarete bakışında, yüzde 28 ile ürünlerine e-ticaretin uygun olmadığı kanısı başta yer alırken, yüzde 21 ile e-ticaretin işletmeye yarar sağlamayacağı düşüncesi ikinci sırada yer almaktadır. E-ticarete katılmamada 3.baskın görüş ise e-ticaretin şu anda Türkiye için uygun olmadığı görüşüdür (yüzde 16). E-ticarete katılmamada dördüncü görüş (neden) ise olası hukuksal sorunlar gösterilmiştir (Yahyagil,(2001),s.66,Grafik:12). Bu verilere göre ise e-ticarete katılmayanların büyük ölçüde e-ticarete yabancı olduğu ve/veya hukuksal-piyasa sorunlarından çekindikleri söylenebilir.

Diğer tarafta, bilişim teknolojilerinin desteğinde gelişen yeni ekonomide, internet sayesinde verimliliğin arttığı üzerinde daha önce durulmuştu. Acaba, internet sayesinde ortaya çıkabilecek bir verimlilik artışı, ekonomiyi enflasyon artışından önce istikrarlı bir büyüme sürecine çekebilir mi? G. Sachs tarafından yapılan T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı web sayfasında da açıklanan araştırmaya göre, firmalar arasındaki elektronik ticaretle oluşan verimlilik, sanayileşmiş ülkelerde yarısı önümüzdeki on yıl içerisinde gerçekleşmek üzere, toplam üretimde ortalama %5'lik bir artışa yol açacaktır. Bu öngörü yıllık %0,25'lik bir GSYİH artışı anlamına gelmektedir. İnternet kullanımının farklı sanayi kollarında hızla yaygınlaşmasıyla toplam kazanç tahminlerinin ötesine geçecektir. Geçmiş büyüme oranlarıyla karşılaştırıldığında, yıllık ekstra %0,25-0,5'lik bir büyümenin hiç de yabana atılır cinsten olmadığı açıktır. 19. yüzyılın ikinci yarısında demiryollarındaki taşımacılık devrimi sayesinde Amerikan üretiminin toplamda %10 büyüdüğü öngörülmektedir. A.B.D. sermaye stokunun yaklaşık %12'sini oluşturan internet ve bilişim teknolojilerine ait ekipmanların yaratacağı ekonomik etkinliğin üretim artışı üzerindeki etkisinin de benzer olacağı söylemek mümkündür (www.disticaret.gov.tr (22.09.2004)).

Burada internetin büyüme uyararak, ekonomiyi istikrarlı büyüme trendine yönelteceği üzerinde durulmaktadır. Bu bir önerisel iktisat politikası yaklaşımıdır ve bu yaklaşımın temelinde internetin yalnızca toplam arz üzerinde etkili olacağı yaklaşımı yer almaktadır. İnternet kuşkusuz hem toplam arz ve hem de toplam talep üzerinde etkili olacak olmakla birlikte, bu etkinin abartılması da tam olarak doğru olmasa gerektir. Örneğin dünyada yeni ekonominin öncelikle kendini gösterdiği yer olan A.B.D.'de ortaya çıkan yönelişinin ortaya konulması, kimi yerde sayısal (digital) ekonomi de denilen yeni ekonominin boyutlarını ve ekonomide ne kadar etkili olabileceğini ortaya koyabilir. Buna göre verilere bakıldığında görülen odur ki, A.B.D.'de enformasyon sektörünün 1995-1999 zaman aralığında büyümeye 3'de 1 oranında katkıda bulunmuş olmakla birlikte, 2000 yılında ekonomideki payı yüzde 8 dolayındadır (Zikreden Soyak,(2004)). Buradan ilk bakışta yapılabilecek çıkarsama, 1995-1999 döneminde A.B.D. ekonomik büyümesinde bu kadar büyük bir katkı yapan sektörün daha sonraki yıllarda da aynı katkısı yapacağı düşünülebilirse de, bu durum mekanik bir tahlildir. Piyasa gelişim koşulları içinde düşünülürse ise geleceğe ilişkin net bir öneri de bulunmamıza imkan sağlamaz. Çünkü, yeni ekonominin en fazla gelişim gösterdiği zaman aralığı 1990'lı yıllardır. Bir bakıma ekonomide çok küçük bir payı olan bir sektör, bu alana dönük aşırı yöneliş ile (ilk çıkan ürünlere görülen yönelişe benzer bir mantık ile) bu büyüme ortaya çıkabilmiştir. Oysa, aynı gelişmeyi günümüzde aynı güçte beklemek olanaklı değildir.

Yeni ekonominin gelişiminde bilgisayar ve internet kullanımı önemli bir göstergedir. Bu noktada bazı ülkeler itibariyle bir kıyaslama yapıldığında, Türkiye'nin yeni ekonomi koşullarına ne kadar yakın ya da uzak olduğu ortaya konulabilir. Buna göre, güvenli sunucuların milyon kişi başına kaç adet olduğuna bakıldığında, 200 yılı (Mart) itibariyle A.B.D.'de 47.056 adet güvenli sunucu var ve milyon kişi başına 17.044 adet güvenli sunucu düşerken, bunu en yakından ancak 3.243 adet güvenli sunucu sayısı ve milyon kişi başına 55 adet güvenli sunucu ile İngiltere izlemektedir. İrlanda'da 177 güvenli sunucu mevcut olup, milyon kişi başına 48 adet sunucu düşmektedir. Türkiye'de ise güvenli sunucu sayısı 96 iken, milyon kişi başına 1 adet güvenli sunucu düşmektedir (Yahyagil,(2001),s.12-13, (Tablo 1)) ki, bu düzey ile tüm OECD ülkeleri arasında Türkiye en düşük düzeye sahiptir. kuzey ülkeleri ve İrlanda başta olmak üzere, internet yaygınlığının hızlı olduğu ülkelerde işsizlik oranlarının da aynı hızla düştüğü gözlemlenmiştir. Bir ILO araştırmasının sonuçlarına baktığımızda ise özellikle BİT sektörünün kendisinin de istihdam artışında önemli bir etken olduğu saptanmaktadır. Özellikle 2000'li yıllarda bilgi teknolojileri istihdamının toplam istihdamdaki payının İrlanda'da %10'lar seviyesinde olacağı ve

daha da artacağı tahmini yapılmaktadır. Bu oranın, 15 üyeli AB ortalamasının 2000’li yıllar başı itibariyle %5 civarında olduğu düşünülürse, ülkemizde bu alanda ciddi bir açık söz konusudur. Sayısal teknolojileri ve internet devrimi, yeni ekonomi için ortaya konulacak stratejilerin yeni bir kaynağı olarak başta ülkemiz açısından da büyük bir önem taşımaktadır.

Dünyada son 10 yıl içinde A.B.D. ve Güney Kore örneklerinin dışında, İrlanda ve Hindistan’ın nereden nereye geldiğini gözler önündedir. Birbirinden çok farklı bölgeler ve ekonomik koşullara rağmen, küresel pazarlarda rekabet üstünlüğünü sağlayabilmek için yeni ekonomiye ağırlık verme noktasında bu iki ülkenin benzer stratejilere yöneldikleri görülmektedir. Oysa, Türkiye için yeni ekonomi ve buna bağlı internet ekonomisinin geliştirilmesi olgusunun bu ülkelere göre nisbeten yeni olduğu, pazarda firma sayısının ve maliyetlerinin görece olarak yüksek olması nedeniyle yeterince yaygınlaşmadığı görülmektedir. Bu nedenle de, Türkiye’de e-ticaret ve diğer e-etkinlikler yeterince gelişmemektedir. Türkiye’deki bilgisayar kullanıcılarının çok düşük bir kısmının internet kullanması da (%30’u) bunun bir göstergesidir. Diğer taraftan nüfusun ancak yüzde 6’sının internete bağlandığı düşünülürse, Türkiye’nin yeni ekonomi koşullarına ne düzeyde uyum sağlayabildiğini göstermektedir. Ancak bu demek değildir ki, Türkiye’de bu alanda gelişme düşük düzeydedir. Aksine, yüksek düzeydedir. Örneğin, internet kullanıcı adedi 1998 yılında 293 bin kişi iken, 1999 yılında 580.000 kişi, 2000 yılında 1.250.000 kişi, 2001 yılında 1.900.000 kişi, 2002 yılında ise (tahminen) 2.660.000 kişi olacağı öngörülmektedir.200 yılı nüfusuna göre Türkiye’de yüzde 0.02, 2002 yılında ise yüzde 4 dolayındadır. (Yalçın;Demircioğlu,(2002),s.113,(Şekil 1)).

Oysa Hindistan’da internet kullanıcıları sayısı 2004 yılında 50.000.000 kişi olacağı öngörülmektedir. ([http://turk.internet.com](http://turk.internet.com;); (28.09.2004)). Hindistan’ın toplam nüfusu 1 milyar olup, (<http://www.ytso.org.tr/ulkeler/hindistan.htm>) buna göre internet kullanıcılarının nüfusa oranı yüzde 5’dir. Hindistan’da Bangalore, Mumbai, New Deelhi gibi şehirler kısa bir süre öncesine kadar basit bir şehir ismi iken, e-economy’nin desteğinde çokuluslu işletmelerin çağrı merkezleri, fabrikaları ve yazılım geliştirme laboratuvarları kurdukları yerler ve cazibe merkezleri haline gelmişlerdir (<http://turk.internet.com/haber>, (28.09.2004)). Bu veriler göstermektedir ki, Hindistan’a göre Türkiye’de internet kullanım düzeyinin nüfusa oranı düşük olduğu söylenebilir. Yıllar itibariyle Türkiye’de internet kullanımının artışı yüksek düzeylidir. Ancak bu düzey diğer ülkeler itibariyle ise düşük bir düzeyi ifade etmektedir. E-ticaret müşterisinin internet kullanıcılarına oranı ise 1996 yılında yüzde 24 iken, 1997’de yüzde 17, 1998’de yüzde 22, 1999’da yüzde 24, 2000’de yüzde 28, 2001’de yüzde 30, 2002’de yüzde 34, 2003’de ise yüzde 38 olacağı öngörülmektedir (Yalçın;Demircioğlu,(2002),s.113, (Şekil 2). Burada görülen odur ki, dünya ortalaması bir yana, doğrudan doğruya Türkiye ölçeğinde yıllar itibariyle artış düzeyi internet kullanımına göre e-ticaret oranı düşük düzeylerde. Türkiye bilişim yaygınlığı açısından Unctad verilerine göre 171 ülke içerisinde 72. sırada yer almakta olup, Türkiye’de bilişim harcamalarının GSMH’ya oranı yüzde 3.6 gibi düşük bir orana sahiptir. Oysa bu oran A.B.’ye son üye olan ve de 2004 yılı başında aday durumunda olan ülkelerin ortalaması ise yüzde 59 düzeyindedir (www.untac.org; www.ab.infoturk.net; www.ceteris.paribus.com, (14-15.09.2004)). Özellikle kamu bütçesinin borç yapısının bir sonucu da olan bu yapı Türkiye’nin Avrupa Birliği bağlamında bir digital bölünme/farklılaşma içinde olduğunu göstermektedir. Burada özellikle bütçede milli eğitime tahsis edilen kaynakların yetersizliği önemli bir belirleyici olmak durumundadır.

Türkiye’nin uygulayabileceği politikaların ele alınabilmesi ve yeni ekonominin etkilerinin analiz edilebilmesi çerçevesinde “e-dönüşüm perspektifi” ve “e-dönüşüm politikaları”nın ortaya konulabilmesi açısından e-ticaret önemli bir hedef olmak durumundadır. Bunun için ise altyapısal anlamda, teknik ve hukuki çerçevenin e-devlet projesi ile belirginleşeceği açıktır. Türkiye’de yeni ekonomiye yaklaşma düzeyi, bir çok ülkeye göre düşük düzeylerde. Bu durum İrlanda gibi Türkiye açısından, göreceli küçük olan bir ülkeye göre düşük olmakla birlikte, yine göreceli Türkiye’den büyük coğrafya ve nüfusa sahip fakat gelişmekte olan bir ekonomisi olan Hindistan’a göre de düşük bir düzeydedir. Öyle ki, Hindistan bu alanda, özellikle doğrudan bilgi teknolojileri alanında sadece tüketicilikten çıkmakla kalmamış, üretici bir karakter ortaya koymuş ve dahi bunun daha da ötesine giderek ihracatçı bir ülke haline gelmiştir. Örneğin Hindistan’ın 2001 yılında bilgi teknolojileri sektörüne ait ihracat rakamı, toplam ihracatının yüzde 20’sinin üzerindedir. (www.milliyetim.com.tr(Andaç), <http://www.ytso.org.tr> (14/28.09.2004). Dolayısıyla İrlanda ve Hindistan karşılaştırıldığında, denilebilir ki, farklı yapılarda olmakla birlikte, ortak özelliklerinin (yabancı sermaye, İngilizce’nin yaygınlığı v.d.) bu iki ülke de bilişim teknolojileri alanında uygulanan politikaların da desteğinde önemli bir ilerleme ortaya koyabilmişlerdir. Burada izlenen destekleyici politikalar çok önemlidir.

Örneğin, Hindistan’da bilgi ve iletişim alanında ülke sathında dikkate değer ve sistemsel olarak eğitim etkinliği söz konusudur. Bu eğitim etkinliği sonucunda yılda yaklaşık 400.000’i, bulan kişi eğitim görürken, aynı zamanda bilişim alanında 5 milyar \$’ı bulan bir ihracat gerçekleştirilmektedir. Oysa bu miktar Türkiye için 2,5 milyar dolar düzeyindedir (<http://dosya.hurriyetim.com.tr/bilisim2001>,(Kızılay,H)). 2001 yılında kişi başına.GSMH’sı 463 \$ olan Hindistan’da yabancı yatırımlar 1990’lı yıllarda %100 artış göstermiş olup(www.milliyet.com.tr,(Andaç),28.09.2004), bu yatırım artışı bilişim kesiminin gelişimini desteklemiştir.

Ancak diğer tarafta da şu gerçektir: Bu yatırımların bu ülkeye gelmesinde Hindistan'ın hem tarihinin (tarihinde yaşadığı gelişmelerin güncel etkisinin) ve hem de izlediği sistematik politikaların da etkisi vardır. Çünkü yabancı şirketlerin Hindistan'a yatırım yapmasının önemli bir nedeni ülkedeki işgücünün yüksek eğitim düzeyi kadar, (İrlanda da olduğu gibi) İngilizceyi neredeyse anadili olarak konuşmalarıdır. ([http://www.esef.gazi.edu.tr,\(hsozgokce\),\(28.09.2004\)](http://www.esef.gazi.edu.tr,(hsozgokce),(28.09.2004))). Ancak yaşanan gelişme sadece buna da bağlanamaz. Uygulanan politikaların bir sonucu olarak Hindistan üniversitelerinde özellikle yazılım teknoparklarının kurulmuş, bunlar sektörü desteklemiş; sonuçta ise Hindistan bilişim sektöründe cazibe merkezi (call center'ler,bilişim yatırımları v.d.bilişim alanlarında) haline gelmiştir.

Hindistan'da bilişim yatırımı yapan 168 şirketin 110'u yabancı ve bunların 44'ü salt outsourcing amaçlı olarak ülkeye geliyorlar. Nisan 2003-2004 döneminde ülkeye 530 milyon dolar outsourcing yatırımı girdi. Toplam ihracat yüzde 46 artarken, sadece outsourcing amaçlı işleyen firmaların yaptığı ihracat ise, yüzde 126'lık bir artışla 500 milyon dolara yükseldi. Bangalor bölgesindeki 110 bin yazılım uzmanından yaklaşık 60 bini outsourcing firmalarında çalışıyorlar. İhracat yapan şirketler arasında ise, Hindistan'ın en büyük teknoloji firmalarından Infosys Technologies birinci gelirken, Wipro, IBM, Tata Consultancy ve Texas Instruments ilk beşi oluşturdular ([http://www.esef.gazi.edu.tr,\(hsozgokce\),13-28.09.2004](http://www.esef.gazi.edu.tr,(hsozgokce),13-28.09.2004))). Buna karşın İrlanda'da da yine yabancı sermaye yatırımları yüksek düzeydedir. Bu yatırımcılar arasında bilinen piyasa liderleri firmalar da mevcuttur. Yapılan yatırımlarında etkisinde, bu ülkede Avrupa'da üretilen bilgisayarların neredeyse üçte biri üretilmektedir. Yatırımların bu alana yoğunlaşmasıyla eğitim çağındaki nüfusun bu alanda eğitilmesi söz konusu olurken, bu ekonomi büyük ölçüde bilişim sektörlerinde yoğunlaşmaya gitmiştir (<http://www.milliyet.com.tr> (Ş.Andaç)).

Yukarıda ayrıntılı olarak da ortaya konulduğu üzere, Hindistan'da bilişim sektöründe A.B.D. yatırımları yüksek düzeydedir. İrlanda'da da aynı şekilde A.B.D.yatırımları yüksek düzeydedir. Öyle ki, teşvik sistemini de buna uyarlayan İrlanda'da ABD yatırımı, Avrupa'ya yapılan tüm Amerikan yatırımlarının %40'ı düzeyindedir (<http://www.milliyet.com.tr> (Ş.Andaç)). Tabii ki burada, İrlanda'nın bilişim sektöründeki yoğunlaşmasında sadece yabancı yatırımlar etkili değildir. Buna dönük kamusal politikaların rolünü de burada vurgulamak gerekir. Örneğin Avrupa ülkelerinde en yüksek e-devlet kullanımını İsveç'ten sonra İrlanda'dır. (% 50'ler dolayında) İrlanda'da bilgi ve iletişim teknolojilerine yapılan yatırımın milli gelir içindeki payı kişi başına Türkiye'ye göre 6.7 katı yüksek düzeydedir (İrlanda'da 370 euro; Türkiye'de 55 euro). 2003 verilerine göre 3.9 milyon kişilik nüfusa sahip olan ve 2001 verisi olarak k.b.GSMH'sı 22.850 \$ olan İrlanda da, 2003 yılı itibariyle e-ticaret gerçekleştiren girişimci sayısı ticaret kesimindeki toplam sermayenin %10'u düzeyindedir ([www.bbc.co.uk, www.milliyet.com.tr,\(Ş.Andaç\),\(28.09.2004\)](http://www.bbc.co.uk, www.milliyet.com.tr,(Ş.Andaç),(28.09.2004))). Bu oranın Avrupa Birliği üyesi 15 ülkede 2003 ortalaması olarak %1,5'tan az olduğu düşünülürse, oldukça yüksek bir düzeydir. Yine İrlanda e-etkinlikte önemli bir hukuksal sorun olan elektronik kayıt ve imza konusunda 10 Temmuz 2000 tarihli Elektronik Ticaret Kanununu çıkarmıştır.Hindistan ise 1998 yılında elektronik yasasını ve 2000 yılında ise Bilgi Teknoloji yasasını çıkarmıştır. Her iki ülkede bilişimin yasal tabanını oluşturmada dikkate değer gelişmeler sergilemişlerdir. (Demirel,İ.,www.bilisimsurasi.org.tr;http://www.milliyet.com.tr (Ş.Andaç); [www.undp.org\(10-28.09.2004\)](http://www.undp.org(10-28.09.2004))). Oysa Türkiye açısından bakıldığında, yukarıdaki verilerden de görüldüğü üzere, Türkiye'de e-ticaret alanında gelişme vardır; ancak bu gelişme diğer gelişmiş ülkelerin bir hayli altında olduğu gibi, aynı zamanda Hindistan ve İrlanda'ya göre de oldukça düşük düzeydedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere, Türkiye açısından e-ticaret, e-eğitim, e-devleti de bünyesinde barındıran yeni ekonomi alanında önemli bir e-dönüşüm sorunsalı ve dolayısıyla perspektif ihtiyacı vardır. Ancak burada belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin ulusal ekonomisinin oluşturulması sürecinde I.İzmir İktisat Kongresi sanayi toplumu hedefini bir tür "misak-ı iktisadi" kararı olarak ortaya koyarken, geç de olsa, 8.B.Y.K.P. ve IV.Türkiye İktisat Kongresi de bilgi toplumu hedefi ve bilgi ekonomisi perspektifini ortaya koymuştur (Salepçioğlu,2003,s.29vd). E-ticaret ile ekonominin klasik kalıplarının dışına çıkması imkanı vardır. Kabul etmek gerekir ki, Türkiye'de de bir gelişme vardır. E-devlet projesi ve buna dair yönelişleri (2004 yılında önemli ilerlemeler yaşanmaktadır) devletin "e-economics" boyutu artmış bir devlet olması yönünde önemli bir adım durumundadır. E-eğitim ise yeni yeni hazırlık aşamasında ya da bazı üniversiteler itibariyle hazırlık çalışmaları kısmen başlamıştır. Aslında e-eğitimin kullanılabilmesi başta endüstri toplumu çalışanlarına olmak üzere, toplumun yeni ekonomiye kazandırılması politikası olarak görülmelidir. Çünkü, artık genel bir yorumla, sanayileşme kadar sanallaşma da önemli bir paradigma olarak karşımıza çıkmakta ve bilgi ekonomisine dönüşüm kadar bilgi toplumuna dönüşüm açısından da sürekli eğitimin bir parçası olmak durumundadır. E-devlet uygulamalarının sağlayacağı gelişme ortamında bilişimsel altyapı gelişirken, bir yanda e-eğitim ile sürekli eğitim imkanı ortaya çıkacak, diğer yanda üniversitelerin bu alanda yeni araştırma geliştirme ürünleri yaratma imkanı artabilecektir. Dolayısıyla e-devletin öne geçtiği ve e-eğitimin yaygınlaştığı ortamda, toplum da bilişim toplumuna doğru dönüşürken (transforme olurken), sonuçta ar-ge teknolojilerinin üretimi de dolayısıyla desteklenmiş olacaktır. Böylesi bir ortamda, yeni ekonomi gelişirken, yeni piyasalar ve verimlilik-rekabet alanlarında gelişme sağlanabilecektir.

Yeni ekonomiye geçmede, bilgi toplumuna dönüşebilmede sadece e-ticaret düşünülmemelidir. Aynı zamanda e-egitim olgusu da göz önüne alınmalıdır. Örneğin, bu e-egitimin içinde üniversiteler yer alabilir. E-master, e-doktora programları ile toplumsal eğitim düzeyi yükseltilebilir. Çünkü, dünyada uzaktan eğitim, internetin yaygınlaşmasıyla artık gittikçe artan bir öneme sahip olmuştur. 1990'lı yıllarda gelişen açık öğretim sistemini uygulayan İrlanda'da uzaktan eğitim kayıtları yıllık ortalama 20 ila 40 bin arasında değişirken, bu rakam Hindistan'da 350 ila 400 bin civarındadır vurgulayabiliriz. Ülkemizde ise bu yıllar itibariyle yıllık ortalama 600 binin üzerinde yıllık kayıt gözükmemektedir (www.ceteris.paribus.com, www.ab.infoturk.net,(15.09.2004)). Bu ise, 2000'li yıllar itibariyle teknolojik gelişmelerle koşut uzaktan eğitim konusunda önümüzde büyük bir fırsat olduğunu göstermektedir. Ancak, evde bilgisayar sahipliğinin %7 olduğu ve nüfusumuzun ancak %6'sının internet erişimine sahip olduğu da gözden kaçırılmadan, gerek bilgisayar sahipliğinin sağlanması, gerekse internet kullanımının yükseltilmesi açısından, iş dünyası ve üniversitelerimizin başlatacağı e-egitim seferberliğinin bu süreci hızlandıracağı ve yukarı çekeceği tahmin edilebilir(www.ceterisparibus.com; www.inet-tr.org.tr,13.09.2004)).

Aslında, bilgi ekonomisinin temelini oluşturan bilgi okur-yazarlığı kadar, yaşam boyu öğrenim yaklaşımı dijital bölünme ve bilgi uçurumu yaratabilecek çok ince bir noktayı oluşturmaktadır. Bugün ar-ge faaliyetlerinin %91'i dünya nüfusunun %15'i tarafından yapılırken, dünya nüfusunun %40'lık son dilimi sadece %1'lik Ar-Ge faaliyeti gerçekleştirmektedir (www.ceteris.paribus.com,(15.09.2004)). Bilişim yaygınlığı açısından Türkiye, Unctad verilerine göre 171 ülke içinde 72. sırada gösterilmektedir. Türkiye'de bilişim harcamaları GSMH'nin %3.6'sı gibi küçük bir rakamı oluştururken, Avrupa Birliği'ne son üye olan ve 2004 başı itibariyle aday ülkeler ortalaması %59'dur. Türkiye, dünya rekabet sıralamasında GSMH'dan eğitime ayırmış olduğu payla, en son sırada yer almaktadır. Öyle ki, Türkiye'nin eğitime ayırmış olduğu pay %1,9 ile son sırada yer alırken, bu oran Japonya'da %3,8, ABD'de %5, Almanya'da %4,3, Yunanistan'da ise %2,6'dır.(Soyer,(1996),s.143;Bozkurt,a.g.e.,s.136,www.ceterisparibus.com,www.undp.org, (14.09.2004)).

SONUÇ

Dünya örneklerinde görülen odur ki, yeni, ekonomi de denilen internet ekonomisi alanındaki gelişmelerde en başta yer alan ülkeler arasında A.B.D., Güney Kore, İrlanda, Hindistan v.b. ülkeler yer almaktadır. A.B.D.'nin özgüllüğü nedeniyle bir yana bırakılırsa, diğer ülkelerde görülen odur ki, bu ülkeler internet ekonomisine büyük önem vermişlerdir. Bu bağlamda bu kesimin gelişmesi için önemli bir yoğunlaşma içerisine girmişlerdir. Bu yoğunlaşma kendisini sadece bir noktada değil, bir çok noktada ortaya koymuştur. Bir yanda internet kullanımı çeşitli politikalarla desteklenirken, diğer tarafta eğitime büyük önem verilmiştir. Kaynakların bu alana tahsisi ile birlikte ise zaman içerisinde bu alanda dikkate değer gelişmeler de yaşanmıştır. Hindistan ve İrlanda ve de Güney Kore bu alanda dikkate değer örnekler arasında yer almaktadır. Küresel bir ekonomiyi de ortaya koyan yeni ekonomi olgusu, artık bir çok ülkenin ve bölgesel organizasyonun önem verdiği bir konudur. Örneğin, Avrupa Birliği bu konuda "e-Avrupa+" planını 2003 yılı itibariyle uygulamaya koymuştur. Türkiye 15-16 Haziran 2004'de Liderler Toplantısında bu planı imzalamıştır. Bu plan ile bilgi tabanlı ekonomide işgücü eğitimi yaşam boyu tasarlanırken, üye ve aday ülke ekonomilerinin rekabet gücünü artırmak için bilgi ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere, üniversite öğrenci ve mezunlarının eğitim ağının yaygınlaştırılmasının desteklenmesine yönelinilmiştir.

Kabul etmek gerekir ki, bilgi toplumuna e-dönüşüm yoluyla ulaşabilmede önemli bir yapılanma olan yeni ekonomiye yaklaşmada Türkiye'de de son yıllar da dikkate değer gelişmeler vardır. Örneğin, DPT'nin 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ve IV.İktisat Kongresi kapsamında e-etkinliğin özendirilmesine önem verildiği görülmektedir. Diğer tarafta 2004 yılında toplanan IV.İktisat Kongresinde de Türkiye'nin "bilgi toplumuna ve bunun sağlanması için "e-dönüşüm" hedeflerinin saptandığı görülür ki, bu durum 1923 yılı İzmir İktisat Kongresinde, sanayileşmeyi hızla gerçekleştirme ve dolayısıyla "Misak-ı İktisadiye" 'nin sergilenmesine göre, 2004 yılı e-dönüşüm sinyallerinin güçlendiği bir zaman aralığını ifade eder..Bunun bir ifadesi de bu yıl kamu kuruluşlarının da hızla e-devlet uygulamalarına yönelmeleridir. Yine bu yıl bazı üniversiteler e-egitime dönük öncül çalışmalara yönelmişlerdir. Şirketlerin e-ticaret, dolayısıyla e-iş etkinlikleri artmaktadır. Ancak bu etkinlikler ve desteklemelerin –özellikle internet kullanımı ve e-ticaret bağlamında- dünya örnekleri ile karşılaştırıldığında yeterli olduğunu söylemek zordur. Bu bağlamda Türkiye'de bu alanda önemli destekleme ve gelişmelerin de gerçekleşmesini beklemek gerekir. Bu süreç içerisinde hızlı bir biçimde üniversiteler arası eğitim portallarının oluşturulması, web-üniversite yapılanmaları, standart eğitimden farklı bir biçimde ve düzeyde e-master, e-doktora programları gerçekleştirilebilir. Böylelikle, bilgi toplumuna dönüşme yolunda toplumsal eğitimin de artma imkanı ortaya çıkabilir. Böylelikle de Türkiye'nin diğer ülkelere göre dijital bölünme düzeyi de azalabilir. Zaten Türkiye 15-16 Haziran'da toplanan Avrupa Birliği Liderler zirvesinde "e-Avrupa+ projesi"ne imza atması ve sonrasında Başbakanlık koordinasyonunda 13 çalışma grubu ile e-Türkiye çalışması başlatılması

da bu yönelişin işaretidir. Ancak tabii ki önemli olan noktada, bu yönelişin süreğenlik kazanabilmesi ve genele yayılabilesidir.

Dolayısıyla rönesansla sanayi toplumu derinleşirken matbaa ile ortaya çıkan etki, günümüz küresel ekonomisi içinde bilgisayar ağları ile derinleşen bilgi toplumunda interneti etkin bir biçimde karşımıza çıkartmaktadır. Bu ise internet üzerinden eğitimi, yeni ekonominin üzerine, diğer bir deyişle bilgi çağının yeni e-dönüşüm politikasını ortaya koyabilecek şekilde e-ticaret ve e-devlet yaklaşımının yanına yerleştirmektedir. O da mevcut endüstriyel toplum bireyinin yeni bilgi toplumuna adaptasyonunu ve yeni ekonomiye entegrasyonunu sağlayacak e-egitim ve e-egitim politikalarının biran önce geliştirilmesi ve uygulamaya konulması gerekliliği ve ülkemiz için e-dönüşümün stratejik hareket noktasını ortaya çıkartmaktadır. Yeni ekonomi kavramı ve kapsamı içinde salt bilgi teknolojilerini kullanmak ve bu tür mal ve hizmetlerin kullanıcısı olmak kadar teknoloji üreten teknolojileri oluşturabilmek, yani üreticisi durumuna geçebilmek bilgi toplumunun başarı kistasını oluşturmaktadır. Bilginin üretilmesi sürecine katılmak, sanayileşme kadar önemli olan sanallaşmanın da yaygınlaştırılabilir olmasına bağlıdır. Bu ise e-egitim olanaklarının sağlanması ve kullanılabilmesiyle mümkün olacaktır. "E-devlet" uygulamalarının yaygınlaştırılmasıyla altyapı ve "ar-ge" teknolojileri üretiminin sağlanabileceği gibi, e-ticaretin" geliştirilmesiyle yeni piyasalar ve "rekabet avantajı" sağlanabilecek ve en önemlisi "e-egitimin" sağlanmasıyla da sürekli eğitim ve üniversitelerin bu alanda "know-how"lar yaratabilmesi ve üniversite-devlet-iş dünyası üçgeninin yeni boyutu ortaya konulabilecektir.

KAYNAKLAR

- Akin,H.B.,http://www.ceterisparibus.net/kongre/kocaeli_1.htm.
- Aktan, C.Can ve Vural, İstiklal Y., "Bilgi Toplumu, Yeni Temel Teknolojiler ve Yeni Ekonomi", 2003,www.ceterisparibus.com.
- Alpar,C., "Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma", Turhan Kitabevi, (Ankara,1980).
- Andaç,Ş.,www.milliyet.com.tr/content/teknoloji/tek011/tekn026.html
- Balkanlı, Ali O., "Küresel Ekonominin Belirleyicileri Üzerine", Uludağ Üniversitesi, İ. İ.B.F. Dergisi, (Cilt:XXI, Sayı:1, (2002).
- Balkanlı, Ali O., "Küresel Ekonomi Koşullarında Türkiye'nin Dışa Açılması ve Gelişme Sorunu", Filiz Yay., (İstanbul,2004).
- Barnet, R., J. Ve Cavanagh, J., "Küresel Düşler", Sabah Yay., (İstanbul,1994).
- Bensghir, T.K., "Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay.No:274, (Ankara, 1996).
- Canpolat, Ö., E-Ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeler, <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/docs/STB-eTicaret.pdf>.
- Drucker, P.F., "Yeni Gerçekler", T.İ.B.Yay., (Ankara,1996).
- E-Club, "Yöneticinin E-İş Rehberi", "Verimlilikte 'e' Faktörü", E-Club, (Mart 2002).
- <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/oturumlar/yeni-ekonomi.doc>.
- <http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=858>
- <http://members.lycos.co.uk/economyclub/contents.php?id=>
- <http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=10778>.
- <http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/yeni.ekonomi.ve.yansimalari.htm>.
- İşcan, E., "Yeni Ekonomi," www.ceterisparibus.com/avrupabirligi.htm.
- Kayra, C., "Dış Finansman Teknikleri", İstanbul Univ., İktisat Fakültesi, Maliye Enst.Yay. No:46, (İstanbul,1970).
- Kızılay, H., <http://dosya.hurriyetim.com.tr/bilisim2001>.
- Naisbitt, J., "Global Paradoks", Sabah Yay., (İstanbul,1994).
- Saka, T., "Türk Bankacılık Sektöründe Bilgi Teknolojileri Denetimi", (İstanbul,2001).
- Salepçioğlu, M.A. Seçilmiş Yıllar İtibariyle Karşılaştırmalı İktisat Tarihimiz", Maltepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, "Ekonomik -Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi", (2003/2)
- Soyak, M., "Yeni Ekonomi ve Yansımaları", Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl:41, Sayı:484, Temmuz 2004. (www.ceeterisparibus.com, Yeni ekonomi ve yansimalari.htm).
- Soyer, S., "Endüstri Sosyolojisine Giriş" Saray Kitabevi, (İzmir, 1996).
- Söylemez, A., "Yeni Ekonomi, Boyut Kitapları, (Ankara,2001).
- Sözgökçe, H., <http://www.esef.gazi.edu.tr>.
- Stiglitz, J.E., "Küreselleşme", Plan B Yay., (İstanbul,2002).-Toffler, A., "Üçüncü Dalga", Altın Kitaplar, (İstanbul,1981).
- Yahyagil, M., "KOBİ'lerde Bilgisayar Teknolojileri Uygulamaları", İTO Yay No:2001-26, (İstanbul,2001).
- Yalçın, A. Ve Demircioğlu, M., "Bir İletişim Aracı Olarak İnternet Siteleri", Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi, Cilt:XXI, Sayı:1, (2002).
- www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040112_irlanda_rehber.shtml.
- www.bilgiyonetimi.org.tr
- www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=103.
- www.bilisimsurasi.org.tr
- www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-ekonomi/yeni-ekonomi.htm.
- www.canaktan.org/ekonomi/ihracat/ihracat-rekabetgucu.htm
- www.ceterisparibus.com
- www.chp.org.tr
- www.die.gov.tr

-www.disticaret.gov.tr
-www.dpt.gov.tr
-www.ecommercegov.ie
-www.econturk.org/Turkiye-2002.html.
-www.enterprise.ireland.com
-www.e-ticaret.gov.tr/hukuk/ulus_uyg25Nisan2002.htm
-www.esef.gazi.edu.tr/esport/html/modules.php?name=News&file=article&sid=13
-www.europa.eu.int
-www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/buyumod.htm;http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi3/ yeniekon.htm
-www.hazine.gov.tr
-www.irlgov.ie
-www.isgucu.org.tr
-www.liberal-dt.org.tr/guncel/Oguz/fo_yeniekonomi.htm.
-www.tubisad.org.tr
-www.turk.internet.com
-www.turkticaret.net/business_center/bolum.php?mid=4
-www.undp.org